

КОНСТИТУЦИОННОЕ И МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 342.7

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ДО МІЖНАРОДНИХ ПРАВЗАХИСНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Марія БЕЗСОНОВА,

здобувач кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АНОТАЦІЯ

У статті сформувані наукові уявлення про право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій як елементу конституційно-правового механізму захисту прав і свобод людини в Україні, який слід розглядати через призму гарантій, оскільки правові приписи, які їх закріплюють, безпосередньо покладено в основу механізму забезпечення відповідного права. Визначено особливості конституційного права людини і громадянина на звернення до міжнародних правозахисних інституцій як гарантії дотримання прав та свобод людини, ефективного засобу забезпечення їх практичної реалізації та форми максимально незалежного і неупередженого їх захисту.

Ключові слова: конституційно-правовий механізм, правові гарантії, міжнародні правозахисні інституції, захист прав, права людини.

RIGHT TO APPEAL TO THE INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS INSTITUTIONS AS AN ELEMENT OF CONSTITUTIONAL MECHANISM THAT GUARANTEES AND PROTECTS HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN UKRAINE

Mariia BEZSONOVA,

Applicant at the Department of Constitutional Law of Ukraine
of Yaroslav Mudryi National Law University

SUMMARY

The article formulates scientific approach to the right of appeal to the international human rights institutions as an element of constitutional law mechanism of human rights and freedoms protection in Ukraine which should be examined through the guarantees perspective because the legal norms that support such guarantees are the basis for provision of relative law. The article specifies aspects of the constitutional right of a person and a citizen to appeal to the international human rights institutions as a guarantee of observance of human rights and freedoms as effective means of their practical implementation and a form of their independent and just protection.

Key words: constitutional mechanism, legal guarantees, international human rights institutions, human rights protection, human rights.

Постановка проблеми. Процес формування уявлень про права людини змінювався разом із розвитком суспільства та супроводжувався постійним пошуком оптимальних параметрів взаємодії особи і держави. При цьому далеко не кожна держава спромоглася створити надійні та ефективні національні механізми захисту основних прав і свобод людини. Результатом цього процесу стала поява універсальних міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини, за яких суб'єктивні права і свободи стали об'єктом правової регламентації не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства загалом. Важливою прогресивною тенденцією сучасного вітчизняного конституційно-правового розвитку, що з перших кроків набуття та становлення незалежності супроводжувала процес утвердження засад демократичної, правової, соціальної держави в Україні, стала активізація участі нашої країни в міжнародних організаціях, із подальшою ратифікацією всіх основоположних

міжнародно-правових актів у галузі прав людини. Зміст міжнародно-правових зобов'язань держав-учасниць, встановлених багатосторонніми міжнародними договорами, як правило, визначається їх онтологічним та генетичним зв'язком із міжнародно-правовими стандартами. Універсальний характер прав людини потребує й виконання державами взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань у сфері захисту прав людини. Конкретизуючи цю ідею, один із провідних фахівців у сфері теорії прав людини О. Лукашева відзначає, що «права людини не реалізуються автоматично навіть за сприятливих умов. Тому необхідні зусилля і навіть боротьба людини за свої права і свободи, які повинні органічно включатися в систему заходів, що становить механізм захисту прав людини» [1, с. 6]. Відтак логічним постає питання: яким має бути дієвий механізм забезпечення прав та свобод людини? І яку роль при цьому мають відігравати міжнародні правозахисні інституції? Саме

пошук відповіді на ці питання зумовлює потребу з'ясування сучасного розуміння сутності гарантій прав і свобод людини та громадянина, зокрема конституційного права кожної особи на звернення за захистом порушених прав до міжнародних правозахисних інституцій, гарантованого ч. 5 ст. 55 Конституції України.

Актуальність теми дослідження. Право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій у механізмі захисту прав людини становить собою систему заходів, спроможних створити умови для практичного втілення відповідного права, які включають у себе: відсутність об'єктивних перешкод на шляху його здійснення, відсутність суб'єктивних перешкод, що роблять його здійснення формальним, встановлення меж здійснення відповідного права та його конкретизація в законодавстві. Наразі однією з конституційно-правових проблем сучасного етапу державно-правового розвитку України є недостатня ефективність механізму захисту прав. Адже недостатньо лише законодавчо визначити, що людина має право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій за захистом своїх прав, оскільки без наявності конкретних дієвих процедур реалізації цього права воно залишиться лише своєрідною декларацією.

Стан дослідження. Питанням теоретичної й практичної значимості гарантій прав і свобод людини й громадянина у своїх роботах приділяли увагу такі вчені, як М. Вітрук, Л. Воєводін, В. Нерсисянц, О. Патюлін, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Тацій, В. Федоренко, Т. Француз-Яковець, Ю. Шемшученко та інші. Особливої уваги заслуговує дослідження Л. Дешко, яка визначила систему нормативно-правових та організаційно-правових гарантій конституційного права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій та шляхи їх розвитку в Україні. Утім досі залишається малодослідженим місце права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій у системі гарантій прав і свобод особи та особливості цього права як елементу конституційно-правового механізму гарантування та захисту прав і свобод людини в Україні.

Метою і завданням цієї статті є дослідження права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій у системі правових засобів гарантування та захисту прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Реальний захист прав та свобод людини можливий лише у випадку, коли права мають відповідну систему гарантій, яка визначається сукупністю національних та міжнародних правових засобів забезпечення реалізації конкретних потреб та інтересів особи. Як стверджує В. Гессен, без наявності системи правових гарантій, які забезпечують недоторканність публічних прав, немає і не може бути правової держави [2, с. 67]. Гарантії виконують особливо важливу роль у системі сукупності прав та свобод людини. Права та свободи, проголошені без гарантій, більше відносяться до філософії, ніж до права [3, с. 351]. О. Лукашева справедливо зазначає, що юридичні гарантії прав та свобод можуть існувати тільки в рамках відповідних правил, процедур, які надають гарантіям чітко встановлений характер, і що за межами таких процедур, встановлених законом та забезпечених правоохоронним механізмом, юридичні гарантії втрачають значення та набувають характеру теоретичної абстракції, що породжує вкрай негативні наслідки [4, с. 5].

Як свідчить практика, правотворчість постійно випереджає процеси практичної реалізації відповідних приписів правових норм як на міжнародній арені, так і на внутрішньодержавному рівні. Ефективна реалізація правових положень та норм виступає одним із головних завдань у рам-

ках будь-якої правової системи. У цьому процесі важливу роль відіграють засоби захисту, що представляють собою всю сукупність форм та заходів для повного та ефективного здійснення прийнятих норм, що в своїй сукупності й становлять механізм захисту прав та свобод людини. Право людини стає правом тоді, коли за ним стоїть юридичний механізм захисту [5, с. 36]. Формування механізмів захисту прав та свобод людини набуває дедалі більшого значення на фоні універсалізації міжнародних стандартів із прав людини та їх закріплення у внутрішньодержавному праві. Причому на теперішньому етапі розвиток механізмів захисту прав людини значно важливіший, ніж створення нових стандартів із прав людини. Цю думку ще наприкінці 60-х років ХХ ст. висловив відомий американський юрист Е. Швел [6, с. 122]. Розвиток прав людини та особливих механізмів їх забезпечення постає, як наголошує М. Гердеген, на основі визнання окремої людини як самостійного правового суб'єкта, як носія міжнародно-правових прав і обов'язків. Права людини встановлюють межі для втручання державної верховної влади в життя індивіда (і певним чином – в життя окремих суспільних груп) [7, с. 371].

На жаль, недосконалість механізму реалізації прав людини в Україні значно актуалізувала й проблему правозастосування. Право втручається в поведінкову сферу людини, регулює зовнішні межі суспільно визнаної поведінки, відтворюючи правовий порядок [8, с. 42]. В умовах сучасних глобалізаційних процесів відбувається подальша трансформація права в бік його гуманізації, яка ставить нові задачі правозастосування – механізму, без якого держава не може повноцінно здійснювати свої функції. Адже саме на державу покладено обов'язок щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Конституційний механізм гарантування прав функціонує завдяки здійсненню управлінських процедур у душі верховенства права, додержання прав і свобод людини. Як слушно зазначають А. Колодій та А. Олійник, гарантії основних прав і свобод слід розглядати саме в контексті конституційного механізму їх забезпечення, при цьому однією з умов забезпечення належних гарантій основних прав виступає реальна можливість захисту основних прав і свобод у правозахисних установах [9, с. 223], у тому числі міжнародних. Адже відповідно до Конституції України (ч. 6 ст. 55) кожен має право захищати свої права й свободи всіма способами, не забороненими законами. Тому гарантування особи права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій має відбуватися паралельно із закріпленням відповідного механізму його реалізації.

Загальновизнаним у конституційно-правовій науці є підхід, згідно з яким гарантії реалізації та захисту прав і свобод забезпечуються системою органів та засобів, що охоплюються категорією «механізм захисту прав громадян». Як слушно зазначав Ю. Тодика, використання категорії «механізм» в юриспруденції пов'язано з усвідомленням того, що недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, а потрібні чіткі механізми їх втілення в життя, що повною мірою стосується і конституційно-правової сфери [10, с. 337]. На думку К. Гасанова, конституційно-правовий механізм забезпечення прав людини і громадянина можна визначити як єдину систему взаємодіючих конституційно-правових засобів, за допомогою яких держава здійснює юридичний вплив на правовідносини між суб'єктами права в цілях визнання, дотримання та реалізації основних прав людини і громадянина [11, с. 197]. О. Данильян стверджує, що під механізмом захисту прав та свобод людини в сучасному суспільстві слід розуміти систему визначених соціальних інститутів, правових норм, засобів захисту (судових, адміністративних, цивільно-правових, кримінально-правових та інших), що забезпечують

найбільш повний та ефективний захист прав та свобод людини та громадянина [12, с. 54]. Заслужує на увагу підхід К. Волинка, який розглядає механізм забезпечення прав і свобод особи як комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових передумов, юридичних засобів та загальносоціальних умов, які створюють комплекс можливостей для повноцінної реалізації прав і свобод, їх охорони від потенційних правопорушень та захисту прав і свобод, які зазнали порушення [13, с. 30]. Тим самим, на переконання вченого, структурними елементами цього механізму виступають, по-перше, нормативно-правові передумови забезпечення прав і свобод особи (правовий статус особи); по-друге, нормативно-правові засоби забезпечення прав і свобод (юридичні гарантії); по-третє, загальносоціальні умови реалізації, охорони й захисту прав і свобод особи (фактичне соціальне макросередовище забезпечення прав і свобод). Таким чином, як зазначає дослідник, складники механізму забезпечення прав і свобод особи є тими ж гарантіями забезпечення прав і свобод особи» [14, с. 41].

На наш погляд, право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій як право-гарантію слід віднести до одного з визначальних елементів конституційно-правового механізму захисту прав і свобод людини в Україні, оскільки його безпосередній зміст становлять правові приписи, які спрямовані на забезпечення та захист всіх інших конституційних прав і свобод. Саме з метою гарантування та захисту суб'єктивних конституційних прав особа має можливість звернутися до міжнародних правозахисних інституцій у випадку, коли інші її права порушені та вичерпано національні засоби захисту прав. Причому, з одного боку, механізм захисту прав людини загалом можна вважати гарантією, а з другого – гарантії можна віднести до визначальних елементів такого механізму. Утім, на відміну від механізму захисту, правові гарантії забезпечують більш широке коло правових явищ, зокрема, обов'язки держави щодо виконання прийнятих на себе зобов'язань, відповідальність держави за порушення прав та свобод особи, яка знаходиться під її юрисдикцією. Категорія ж «механізм» щодо юридичних гарантії дозволяє розкрити не лише структуру (склад даного явища), але і зміст цього інституту (процес активної діяльності суб'єктів реалізації прав людини), тобто взаємозв'язок і взаємодію стадій і умов реалізації конституційних прав людини, виявити ефективність засобів і способів забезпечення і захисту прав людини різними суб'єктами та інше [15, с. 15].

Окремо слід зазначити, що загальноприйнятого визначення гарантії науковцями не надано. Так, наприклад, одні пропонують розглядати гарантії як елемент правової системи, інші отожднюють гарантії з іншими поняттями, наприклад, заходами правової охорони та захисту юридичної відповідальності, або розглядають як певний різновид конституційних норм, чи умови та засоби, які забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав та свобод особи. Системний аналіз різних підходів вчених щодо розуміння правових гарантії дозволяє стверджувати, що більшість із них визначають гарантії як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, на усунення можливих перешкод їх повного і належного здійснення. Основним завданням усіх гарантії є забезпечення виконання, дотримання і використання прав і свобод громадян [16, с. 382]. Правові гарантії являють собою сукупність встановлених конституцією процесуальних прав, що слугують засобом захисту основних матеріальних прав і свобод людини, а також встановлені конституцією правозахисні інститути разом з основними принципами їх діяльності, і, звичайно, особливі правила, що містяться в конституції та які встановлюють межі та умови можливого обмеження прав і

свобод людини. Можна сказати, що в широкому розумінні будь-яке положення конституції, будь-який встановлений демократичний інститут якщо не прямо, то опосередковано є гарантією прав і свобод людини. Адже право за своєю суттю та соціальним призначенням і є найбільш універсальним регулятором суспільних відносин, тобто відносин між людьми. Власне юридичними гарантіями ті чи інші засоби і способи стають лише через відповідну юридичну форму, через їхнє закріплення в нормах права, а саме через передбачені Конституцією і законами України організаційно-правові і нормативно-правові способи реалізації конституційних прав і свобод особи.

Не викликає сумнівів, що одним із елементів гарантії прав людини є можливість використання міжнародних правозахисних механізмів. Адже, як слушно зазначає Ю. Волошина, вихід людини, її прав та інтересів на перший план міждержавного співробітництва зумовило істотні зміни в правовому статусі людини: якщо раніше її правовий статус визначався винятково нормами національного права, то нині, завдяки розвитку міжнародного гуманітарного права, виникненню великої кількості міжнародних органів, що займаються захистом прав людини, людина отримала можливість від власного імені виступати на міжнародній арені на захист своїх порушених прав [17, с. 414]. Права та обов'язки особи за своїми конкретними властивостями, юридичною природою, змістом, ступенем загальності, місцем та роллю в механізмі правового регулювання дуже різноманітні, однак їх несхожість не чіпає головного та основного. Усі вони, будучи реальним надбанням особи, є суб'єктивними, надають особі юридично гарантовані можливості для свободи поведінки, відстоювання своїх інтересів, задоволення потреб. В однаковій мірі це відноситься й до такого конституційного права, як право на звернення до відповідних міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Звернення особи до міжнародних правозахисних інституцій за захистом прав та свобод можна розглядати як дієвий засіб охорони прав. Особливістю такого конституційного права виступає саме процес його реалізації, який передбачає активні дії суб'єктів із метою відновлення порушеного права, забезпечуючи його захист.

Інститут права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій є своєрідним каналом зв'язків особи, держави та міжнародної правозахисної установи. Ю. Габермас дуже влучно вказує, що правові особи здатні бути автономними тільки тією мірою, якою їх можна розуміти в здійсненні їхніх громадянських прав як авторів тих прав, котрих вони як адресати мусять дотримуватися [18]. Не дивлячись на те, що право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій не віднесено нами до громадянських, саме активна реалізація прав, рішучість у їх відстоюванні зумовлюється реальним впливом населення на процес їх юридичного визнання. Розуміння особою наявності можливості захистити свої права та обов'язки сприяє її участі в процесі реалізації себе як активного члена суспільства, свідомого індивіда, що вчиняє самостійні та відповідальні дії. Конституційний принцип свободи розвитку індивіда визначає такий тип правопорядку в Україні, однією з визначальних засад якого є організаційні та процедурні гарантії прав і свобод. Відповідно до ст. 22 Конституції України конституційний каталог прав і свобод людини не є вичерпним, і кожна людина, вільна у своїх правах та гідності, може набувати, реалізовувати та захищати незабороненими законом засобами своє суб'єктивне право. Разом із тим досить цікавим видається той факт, що право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій можна розглядати і як міжнародно-правову гарантію виконання державою своїх зобов'язань у галузі прав людини,

і як правовий засіб гарантування та захисту прав і свобод людини. Такий двостійкий характер відповідного права дає можливість дійти висновку про його своєрідність та значущість у сфері захисту прав людини.

Право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій все частіше відносять до юридичних гарантій реалізації та захисту інших конституційних прав та свобод. Це так званий елемент правового статусу людини, що має особливе призначення, це вид та міра можливої поведінки, передбаченої Конституцією та універсальний засіб забезпечення реалізації та захисту прав та свобод водночас. Зважаючи на постійний розвиток суспільства, інтеграційні процеси та тяжіння до пріоритету міжнародних норм над національними, більшість науковців схиляються до визнання права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій як самостійного суб'єктивного права. Поділяючи думку цих науковців, вважаємо, що на сьогодні досить обґрунтованим є підхід, відповідно до якого право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій вважається самостійним конституційним правом особи. Звичайно, що декларативне закріплення відповідного права в Основному Законі держави зовсім не забезпечує його фактичну реалізацію, адже здійснення права на звернення до міжнародних правозахисних установ безпосередньо залежить від участі держави у відповідному міжнародному договорі, тобто існує необхідність у наявності договірних зобов'язань між державами-членами, які погодились на визнання такого права.

Так, наприклад, громадянин України вправі звернутися до Європейського суду з прав людини, але лише на підставі того, що Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. При цьому громадянин України не може звернутися, наприклад, до Міжамериканського суду з прав людини або Африканської комісії з прав людини, оскільки Україна не є учасником Американської конвенції з прав людини 1969 року та Африканської хартії з прав людини та народів 1981 року. Таким чином, відповідне право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій виступає як право громадянина держави, яка є учасницею відповідного міжнародного договору. Наявність відповідного права в національному законодавстві є рушійною силою впливу на правовідносини всередині держави, яка має створити власні ефективні внутрішньодержавні засоби захисту прав та свобод особи. Утім, виникає питання: захист прав людини – це право чи все ж такі обов'язок держави?

Ратифікуючи ті чи інші міжнародні договори щодо захисту прав, Україна бере на себе відповідні зобов'язання, реалізація яких тягне за собою приведення всієї системи законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3).

Цікаво відмітити, що Міжамериканський Суд з прав людини ще в 1982 році в одному із своїх консультативних висновків звернув увагу на те, що мета міжнародних договорів у галузі прав людини полягає не в тому, щоб встановити взаємні відносини між державами, а в тому, щоб гарантувати реалізацію індивідами тих прав і свобод, які в них закріплені [19]. Так само і Європейська Комісія з прав людини, зазначила, що обов'язки, прийняті на себе Високими Договірними сторонами за Конвенцією, носять об'єктивний характер, будучи розробленими швидше для

захисту основних прав індивідів від порушень кожною з договірних сторін, ніж для створення суб'єктивних і взаємних прав для самих Договірних держав [20]. Тому гарантії можна порівняти з обов'язками стосовно конституційних прав та свобод, відповідальність за забезпечення яких лежить на державі. Але при цьому право на звернення до міжнародних правозахисних установ має розглядатися лише як самостійне право в системі правових засобів гарантування прав і свобод людини.

Інтеграція міжнародних принципів та норм має безпосередній вплив на правову систему України. Наприклад, якщо йде мова про імплементацію європейських стандартів прав людини, така інтеграція пов'язана не лише з інкорпорацією норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а й із сприйняттям підходу до забезпечення таких стандартів. Перевагою системи, яка склалася на основі Конвенції, є те, що закріплені права та свободи постійно наповнюються новим змістом та конкретизуються завдяки прийняттю протоколів або винесенню рішень Європейського суду з прав людини, які мають силу прецеденту. Як справедливо зауважує Л. Шестаков, міжнародні стандарти – тільки бездушні форми, а змісту й духовності вони набувають у державному відокремленому суспільстві [21, с. 46]. Утім, безсумнівно є той факт, що якщо норми внутрішньодержавного права не передбачають захисту встановленого нормою міжнародного права невід'ємного права чи свободи або взагалі не визнають їх належними окремі особистості, категоричний припис міжнародно-правової норми стає підставою для виникнення такого права чи свободи в особистості [22, с. 51]. Відтак можна стверджувати, що міжнародні стандарти у сфері захисту прав та свобод людини сприяють тому, аби держави упорядкували чинне законодавство, усунули протиріччя з нормами міжнародного права, відмінили застарілі норми, ліквідували прогалини. При цьому, як підкреслює В. Тацій, значення міжнародно-правових договорів у сфері прав людини в регулюванні внутрішньодержавних відносин не повинно зводитися виключно до застосування їх положень у процесі подолання прогалин і колізій у національному законодавстві, а суди у своїй практиці мають також звертатися до положень визнаних Україною міжнародно-правових договорів із прав людини в процесі тлумачення відповідних норм національного законодавства, що дасть змогу забезпечити його застосування у світлі міжнародних стандартів прав людини [23, с. 51].

У зв'язку із цим слід відмітити, що особливістю чинної Конституції України є те, що вона базується на новій концепції прав людини та міжнародно-правових актах, які встановлюють загальновизнані стандарти прав та свобод людини. Тому права та свободи вже перестали бути внутрішньою справою окремої держави, а їх реалізація – вже не внутрішня проблема держави, адже забезпечення, захист та гарантії виступають об'єктом уваги усієї міжнародної спільноти. Завдяки міжнародним стандартам та принципам людина перестає бути лише суб'єктом національного права, її місце в суспільстві насамперед визначається правовими нормами, які закріплюють правовий статус людини та громадянина, що характеризується відносинами, які складаються між індивідом та державою. Крім того, практика реалізації норм міжнародного права свідчить, що більшість із них реалізуються за допомогою національного права. Міжнародне право, за винятком тих норм, які адресовані міжнародним організаціям, здійснюється за сприяння національного права. При цьому особа має розглядатися не як суб'єкт, а як особливий об'єкт правового захисту і гарантій здійснення її невід'ємних і загальновизнаних світовою спільнотою прав і свобод незалежно від громадянства і місця її знаходження у встановлених правом межах.

Визнання юрисдикції міжнародного органу на своїй території на основі міжнародної угоди не означає при цьому обмеження суверенітету держави, оскільки здійснюється відповідно до принципу свободи договору [24, с. 235].

В юридичній практиці доволі часто виникають ситуації, коли існує необхідність узгодження внутрішньодержавного та міжнародного права на стадії реалізації прав людини та громадянина. Р. Міюлерсон вказує, що практика реалізації норм міжнародного права показує, що більшість із них виконуються за допомогою національного права. Міжнародне право в цілому, за винятком тих норм, які адресовані міжнародним організаціям, здійснюється за сприяння національного права [25, с. 27]. Як зазначає Ю. Тихомиров, для здійснення впливу на відносини всередині кожної держави норми міжнародного права повинні отримати національне визнання і знайти відображення в національному законодавстві [26]. Однак із цим твердженням можна погодитися лише частково. Адже таке суб'єктивне конституційне право, як право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій, залежить саме від прийнятого на себе державою зобов'язання за міжнародним договором, який регламентує відповідне право. При цьому, як справедливо зазначає В. Буткевич, виконання міжнародного договору у сфері забезпечення правового статусу особистості не має обмежуватися появою норми в національному законодавстві та має тривати стільки, скільки це передбачено договором або вимагають умови його здійснення [27, с. 55]. Під час вирішення питання щодо обов'язковості для України тієї чи іншої норми міжнародного договору необхідно спершу встановити, чи є Україна учасником даного договору та чи набрав цей акт чинності. У випадку наявності цих двох умов міжнародний договір та норми, які його складають, стають обов'язковими до виконання Україною та є частиною її правової системи.

Розглядаючи право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій у системі правових засобів гарантування та захисту прав і свобод людини в Україні, слід відмітити, що відповідне право слід розглядати як самостійне суб'єктивне право, котре охоплює також: загальну гарантію дотримання державою своїх зобов'язань у галузі прав людини; незалежну та об'єктивну реалізацію заходів, спрямованих на поновлення порушених прав індивіда.

Система гарантій у контексті права на звернення до міжнародних правозахисних інституцій для громадян України реалізується через ратифіковані міжнародні договори та декларації, учасником яких є Україна на теперішній час. Можна погодитися з Я. Кожеуровим у тому, що міжнародні договори створюють права та обов'язки не тільки для держав, а й для індивідів [28, с. 142]. Проте виникає цілком правомірне запитання: на якій підставі держава, заявляючи застереження стосовно міжнародного договору про ненадання своїм громадянам права звернення в міждержавні органи, позбавляє права суб'єктів такого права? За визначенням Б. Денисова та Б. Євінтова, міжнародно-правова система захисту прав людини складається з «норм-принципів, що захищають підвалини галузі, конкретних норм матеріального міжнародного права, в яких містяться стандарти прав людини, процесуальних норм галузі прав людини (вони набувають дедалі більшого значення, тому що відповідають на запитання, як діяти, щоб захистити права людини), а також створених міжнародних правових механізмів дії міжнародного співтовариства держав щодо оборони людських прав» [29, с. 16]. Надзвичайно цікавим і продуктивним вважається дослідження німецького вченого С. Гардбаума, який, використовуючи критерій ієрархії, висловлює тезу про конституціоналізацію міжнародного права завдяки впливу міжнародно-правової діяльності з питань захисту міжнародних прав людини. На його думку, міжнародна система захисту прав людини, по-пер-

ше, створює системи-близнюки національного і міжнародного конституційного права, що захищають основні права. Таким чином, у кожній із зазначених систем юридичний статус захищених прав є однаковим. По-друге, враховуючи її чіткий правовий статус, система прав людини характеризується як конституційований режим міжнародного права. По-третє, розвиток міжнародного права людини є серйозною рисою ситуації відмови від традиційної, горизонтальної парадигми міжнародного права, заснованого на суверенній рівності держав і заміни її на більш вертикальну, конституціоналістську парадигму. У цьому С. Гардбаум бачає паралель із національною ситуацією, в якій національне законодавство про права людини конститує всю правову систему загалом [30, с. 752].

Відтак гарантії та захист прав людини виходять за межі виключно державної компетенції та стають суттєвим елементом міжнародного правопорядку як на рівні міжнародно-публічного права, так і на рівні міжнародного договір-ного права. Глобалізація прав людини, набуття ними наднаціонального юридичної і соціального статусу визнається найзначнішим явищем у процесі перетворення права під час переходу людства до цивілізації ліберального типу [31, с. 204]. Однак надзвичайно важливим у цьому зв'язку є розуміння того, що внутрішньодержавний захист не відходить на другий план. Стосовно сфери міжнародного співробітництва в галузі прав людини ця вимога може розглядатися як певна гарантія того, що чим ближче до людей буде здійснюватися захист, тим вона буде доступніше для самих людей, а тому ефективніше. Основна ідея полягає в тому, що міжнародне співробітництво спрямовано в кінцевому підсумку не тільки на встановлення будь-яких стандартів на міжнародному рівні, а й на забезпечення їх дотримання на рівні внутрішньодержавному [32, с. 43].

Висновки. Наразі модель української держави – це та, яка здатна гарантувати кожному захист прав та свобод, включаючи юридично забезпечену можливість після використання національних засобів юридичного захисту звернутися до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є держава. Там, де права людини поважаються та існують адекватні механізми контролю і гарантії їх поваги, в імплементації і в нагляді за цим процесом немає необхідності» [33, с. 9]. Зміна підходів до взаємовідносин держави та особи не може бути зведена лише до концептуальних трактувань цього питання, мають бути втілені нові підходи до владних повноважень у сфері реалізації та захисту прав людини. Виконуючи свої функції у сфері захисту прав людини, держави повинні не тільки встановити в рамках національного правопорядку певний комплекс прав і свобод людини, а й гарантувати ефективні засоби їх захисту в разі зазіхань на них, забезпечити однакове застосування судовими та іншими органами відповідних нормативно-правових актів, а також забезпечити свою монополію на примус до виконання судових рішень [34, с. 20]. Ефективне функціонування відповідних інститутів веде до стабільності і порядку в суспільстві, тому держави зацікавлені в забезпеченні високого рівня законодавчого регулювання таких правових гарантій, як доступ до правосуддя та інших засобів захисту від посягань на права людини [32, с. 64–65]. Адже саме держава виступає безпосереднім активним учасником у забезпеченні функціонування міжнародно-правового механізму реалізації права особи на звернення до відповідних правозахисних установ.

Список використаної літератури:

1. Конституция Российской Федерации и совершенствование юридических механизмов защиты прав человека: материалы «круглого стола». Государство и право. 1994. № 10. С. 3–31.

2. Гессен В.М. Основы конституционного права. Изд. 2-е. Петроград: Изд. юрид. книжн. скл. «Право», 1918. 445 с.
3. Arseni A. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Chișinău: Print-Color, 1997. 388 p.
4. Лукашева Е. А. Конституция Российской Федерации и совершенствование юридических механизмов защиты прав человека: политические, экономические, социально-психологические аспекты: материалы «круглого стола». Государство и право. 1994. № 10. С. 3–7.
5. Черниченко С.В. Права человека и гуманитарная проблематика в современной дипломатии. Моск. журн. междунар. права. 1992. № 3. С. 36
6. Schwelb E. Some aspects of the International Covenants on Human Rights of December 1966. International Protection of Human Rights. Proceedings of the VII Nobel Symposium. Stockholm, 1968. P. 122.
7. Matias Гердеген. Міжнародне право./пер. з німецької. Київ: «К.І.С.», 2011. 516 с.
8. Гуренко М.М. Теоретико-правові проблеми гарантій прав і свобод людини та громадянина: Монографія. Київ: НАВСУ, 2001. 218 с.
9. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.
10. Тодыка Ю.М. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества: Учебное пособие. Харьков: Факт, 2001. 382 с.
11. Гасанов К.К. Конституционный механизм защиты основных прав человека: Монография. Москва : Юнити-дана, Закон и право, 2004. 432 с.
12. Данильян О.Г. Механізм захисту прав людини в сучасному суспільстві: теоретико-правовий дискурс. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 4(18). С. 48–55.
13. Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти. Право України. 2000. № 11. С. 30–33.
14. Волинка К.Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2000. № 3(12). С. 41–48.
15. Федорова Л.Н. Механизм юридических гарантий конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Москва, 2007. 29 с.
16. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2005. 592 с.
17. Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / за ред. М.О. Баймуратова. Київ: Логос, 2010. 428 с.
18. Філософія сьогодні. Розмови з Ульріхом Беком, Гансом-Георгом Гадамером, Юргеном Габермасом, Гансом Йонасом, Отфридом Гьоффе, Вітторіо Гьосле, Ричардом Рорті та іншими / за ред. Ульріха Бом; пер. з нім. А.Л. Богачова. Київ : Альтерпрес, 2003. 168 с.
19. Definition of «other treaties» Subject to the Interpretation of the Inter-American Court of Human Rights // Advisory Opinion OC-1/1982.-IACHRA, 1982. P. 41.
20. Application 788/60, Austria v. Italy. Decision of 11 January 1961. Yearbook. 1961. № 4. P. 138.
21. Шестаков Л.Н. Протокол № 9 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Вестник Московского университета. 1992. № 6. С. 46–50.
22. Волошко А.И. Взаимосвязь норм внутригосударственного и международного права по обеспечению и защите личных и политических прав человека: дисс. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.01. Москва, 1992. 178 с.
23. Тацій В.Я. Імплементація європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України. Право України. 2010. № 10. С. 48–50.
24. Николаев Е.А. Правовой институт взаимодействия международного и российского права и решения Конституционного Суда Российской Федерации. Общепризнанные принципы и нормы международного права и международные договоры в практике конституционного правосудия: материалы Всероссийского совещания (Москва, 24 декабря 2002 г.) / Под редакцией М.А. Митюкова и др. Москва: Международные отношения, 2004. М., 2004. С. 225–236.
25. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. Москва, 2001. 160 с.
26. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Изд-во НОРМА, 1996. 432 с.
27. Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. Киев, 1981. 311 с.
28. Кожеуров Я.С. Проблемы международной правосубъектности индивида: дисс. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.10. Москва, 2001. 207 с.
29. Денисов В., Євінтов В. Міжнародна система захисту прав людини - новий етап розвитку. Права людини в Україні: Щорічник 1994. Київ: Укр.Правн.Фундація, 1996. С. 16.
30. Gardbaum Stephen. Human Rights as International Constitutional Rights. European Journal of International Law. 2008. № 19. P. 749–768.
31. Алексеев С.С. Теория права: поиск новых подходов: Учебное пособие. Екатеринбург, 2000. 250 с.
32. Красиков Д.В. Юрисдикция Европейского Суда по правам человека: принцип субсидиарности: дисс. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.10. Саратов, 2004. 182 с.
33. Drzemczewski Andrew Z. European Human Rights convention in domestic law. A comparative study. Clarendon press Oxford, 1997. 394 p.
34. Sieghart Paul. The International Law of Human Rights. Oxford, 1983. 569 p.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Безсонова Марія Вікторівна – здобувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Bezsonova Mariia Viktorivna – Applicant at the Department of Constitutional Law of Ukraine of Yaroslav Mudryi National Law University

marusya18bessonova@yahoo.com